

SZAKIRODALOM.

Kudora Károly. Könyvtárta. *A szövegbe nyomatott 3 ábrával és egy címképpel. Budapest, Dobrovsky és Franke. 1893. 8r. XIX, 208 l. Ára 2 frt.*

Ez év tavaszán a szakfolyóiratok némelyikéhez megrendelési felhívás volt csatolva egy «könyvtárta» című munkára, mely Kudora Károly egyetemi könyvtárór tollából volt kikerülendő. Nem reflektálnék e felhívásra, de az a nagy hang, melyen szerző beszél, s az a lenézés, melylyel hazai állapotainkat tekint, szükségessé teszik, hogy egy szót szóljak.

Úgy látszik szerzőnek gondolatát e könyv megírására az 1882-ik évi könyvkiállítás ébresztette, mely «a hazai könyvtárak felkutatása által a régi magyar irodalomnak nagy szolgálatot tett; de a mely egyúttal élénken feltüntette azon hiányokat, melyekben hazai könyvtáraink nagy része sinlett — a rendezetlenséget!»

«Napokat kellett — úgymond — sokszor egyes könyvtárakban kutatnom, míg irodalmunk e kincseit a feledés homályából kikeresnem sikerült. Német- és Olaszországban tett utazásaim közben bámulattal tapasztaltam a könyvtárakban uralkodó rendet és rendszerességet és szomorúan gondoltam a hazai állapotokra. Ez, és azon körülmény, hogy az utóbbi években számos megkeresés érkezett hozzám a vidékről, a fő- és székvárosból részben azért, hogy nagyobb könyvtárak rendezését vezessem, részben pedig, hogy azok czélszerű berendezéséről felvilágosítást adjak, indított arra, hogy 17 éves könyvtári tapasztalataimat röviden egybefoglaljam.» Nem tudom, vajjon szerző mely könyvtárainkat hasonlította össze a németországiakkal. Ha vidékieket, akkor összehasonlítása helytelen. Mert már a könyvtárak nagysága sem engedi meg, hogy egy hazai vidéki könyvtárt oly szempontból ítéljen meg, mint akármelyik németországit. Bizonyára tudja szerző is, hogy Németországban több mint 28 oly könyvtár van, melyekben 200,000—600,000-ig terjed a kötetek száma, a mily terjedelmű könyvtár nálunk egy sincs. Ezekkel nem lehet 30—40 ezer kötetből álló könyvtárt összehasonlítani. 100,000-rel, vagy ennél többel bíró könyvtár ott 47 van, nálunk három. Ha pedig ezeknél kisebb-

beket hasonlít össze hazáival, akkor ott sem fog oly jeles állapotokat találni, mint a minőt mond felhívásában. Három nyáron utaztam Németországban, Svájcban és Hollandiában s mintegy 50 könyvtárban dolgoztam; s mondhatom, hogy én is napokon át kutattam bennök, míg valamely becses nyomtatványt megtalálhattam, vagy hiányát konstatálhattam. Nem is említve, hogy némely könyvtár katalógusa oly elavult, hogy közkönyvtárainkban olyant nem talál. A fővárosi könyvtárak pedig kiállják a versenyt a *hasonrangúakkal*. Ennyit kívántam felhívására megjegyezni. Térjünk át a munkára.

Nálunk a könyvtártannak még nincs irodalma. Szerző tehát e munkájával hazai irodalmunknak oly terén lépett fel, mely eddig parlagon hevert, s így érezhető hiány pótlására van hivatva. Nem számítva a Magyar Könyv-Szemlében megjelent egy-két cikket, a könyvtárrendezésekről összefoglaló, önálló mű mindeddig nem létezett. E téren is, mint egyebekben először az örök emléktű Toldy Ferencz nevével találkozunk, ki 1843-ban az «Athenaeum»-ban közölt mutatványt egy «Könyvtártan kézikönyve» című műből, de ez a munka sajnos, abban maradt.

Annál érdekesebb tehát, hogy ötven év mulva az egyetemi könyvtár egykori igazgatóját szintén az egyetemi könyvtár egyik tisztviselője iparkodott követni. Szerző, az előszó szerint, közel húsz éves könyvtári tapasztalatait óhajtotta közölni mindazokkal, kik a könyvben hí barátot találnak. Célja volt megismertetni a könyvet és bemutatni azt az ipar, művészet és könyvtári szempontból.

Nézzük tehát, mint kívánta szerző célját elérni. 192 lapon szól az írásról és anyagáról, a nyomdászat bölcsőjéről és fejlődéséről, a nyomás jellegéről. Ismerteti az ipar és művészet hatását könyveinkre és a könyvek életét. A ritka és érdekes könyvekről, valamint a jó könyvek megválasztásáról írt fejezetek után áttér a könyvtártan tulajdonképeni tárgyaira, minők a nyilvános és magánkönyvtárak rendezése, a könyvek felállítása, czímtározás, a rendsző megállapításának általános szabályai, számozás, járulékok, czímtárak, szakczímtár, részleges czímtárak, czímlapok és tokok. Végül a könyvtártan irodalmát, a könyvtári rendszereket és a könyvek szakosztályozását tárgyalja. Függelék gyanánt adja Budapest fő- és székváros nagyobb könyvtárainak szakosztályozási táblázatát.

A statisztikai kimutatás szerint hazai magán- és közkönyvtáraink száma harmadfélezerre rúg, a mi elég tekintélyes szám. De a közkönyvtárak csak akkor felelnek meg rendeltetésüknek, ha felállításuk, rendezésük bizonyos rendszer szerint történik: gyarapításuk, vagy kiegészítésük tervszerűleg eszközöltetik. Ily cél előmozdítására egy jó útmutató minden esetre elkerülhetetlenül

szükséges. S minthogy szerző ily czélt tűzött maga elé, szándékát csak dicsérni lehet.

De ha végig tekintjük a munka fönt ismertetett tartalmát, azt látjuk, hogy szerző kelleténél többet, a szükségesnél pedig kevesebbet nyújtott. Mert bármily tanulságos olvasmányok legyenek az irás és anyaga, a ritka és érdekes könyvek, a jó könyvek megválasztása, ezek oly egyszerű dolgok, melyeket mindenki ismer s ezért a szerző egész bátran lemondhatott volna annak részletes tárgyalásáról. Csakis a magyarázza meg szerző eljárását, hogy művét kezdők számára írta, a kik a könyvtárban irataiban teljesen járatlanok. De ha már szerző tanácsokat ad, mint ezt a jó könyvek megválasztásánál tette, akkor nem lett volna szabad egy pár classikus író-t kiszemelni, s azoknak, habár becses, de régi kiadásait fölemlíteni; hanem ki kellett volna terjeszkedni az újabb irodalomra. Akkor Ritschl Plautusa, Umpfenbach Terentiusa, La Roche Homerosa, Baer és Stein Herodotusa stb. nem maradtak volna ki. Vagy felsorol mindent, ha útmutatást ad, vagy általánosságban mozog. Hogy szerző tovább nem ment annál a kornál, a melyből ő a hírneves nyelvészek kiadásai közül néhányat felsorol, annak én abban látom magyarozatát, hogy adatait *Schmidt*-nek 1840-ben megjelent *Bibliothekswissenschaft*-jából merítette. Már pedig 50 év alatt a tudomány óriásit haladt. A «princeps editio»-k megszerzését pedig éppenséggel nem ajánlottam volna; mert azt még nagy könyvtárak sem gyűjtik rendszeresen. A könyvtáraknak a tudomány haladásával kell lépést tartani; már pedig azok igaz, nagyon becsesek, de nem elkerülhetetlenül szükségesek egy könyvtár teljessé tételéhez. A mi különben az «editio princeps»-et illeti, a szerző oly definitiót ad e felől, mely homályosságával sok fejtörést fog okozni olvasóinak.

«Princeps editio alatt — úgymond — nem értjük mindenkör az első kiadást, hanem azt, mely először lett az eredeti kéziratból nyomva.» (76. l.) Megvallom, sokat gondolkoztam ezen, de nem tudtam megérteni. Hát az *első* kiadást miből nyomatták ki? Nem kéziratból? Valaminek csak kellett a XVI. századbéli nyomdász előtt lenni, úgy mint most a XIX. század végén. Mert hogy fejből szedték volna ki pl. az általa említett Tacitus műveit, az csak nem valószínű. Hogy pedig Tacitus művei közül az 1515-iki római kiadás volna az editio princeps, azt meg nem tartom valószínűnek. Bizonyára az az editio princeps, mely az 1515-ikinek is alapul szolgált, t. i. az állítólag 1470-ben Velenczében Vendelinus de Spiránál megjelent kiadás. Azért mondja Schweiger az 1515-iki kiadásra: «Beroaldus scheint auch einen Florent. Codex, und die *Princeps* benutzt haben.»¹ Az igenis megtörtént görög auctornál,

¹ Handbuch der class. Philol. II. 998.

hogy a fordítás előbb jelent meg nyomtatásban, mint az eredeti. Így történt ez Flavius Iosephus munkáival, melyeknek latin fordítása 1470-ben jelent meg Augsburgban, melyről Hoffmann azt mondja: *exemplar huius editionis principis in bibl. acad. Lips. asservatur.*¹ (Mellesleg mondva megvan az akadémiai könyvtárban is). Az eredetit pedig 1544-ben nyomatta ki először Frobenius Baselben. Szerző valószínűleg félreértette forrását.

A 79-ik lapon szerző áttér a könyvtárban tulajdonképeni tárgyára, a rendezésre, czimtarozásra, számozásra stb. E fejezetekben szerző elmondja az általános szabályokat, melyeket követni kell s követnek is. Tényeket ír le, melyekre nincs mit mondani. Alapelveket ismertet, melyek nem változnak. A 85-ik lapon azonban helyteleníti a szakcsoporton belüli felosztásnak azon módját, mely szerint a könyvek, tekintet nélkül minden más körülményre, állítatnak fel. Szerinte így a használat, ellenőrzés igen nehézkes, több esetben hasznavehetetlen is; s az ily szakcsoportosítás csak látszólagos és nagyképűség alá rejtett rendetlenség. Az ily könyvtár katalógus nélkül épp oly hasznavehetetlen, mintha szakosztályozva sem volna. S ha esetleg a kereső a könyv pontos czímét nem ismeri, akkor, bár 100 példányban legyen is meg a munka, reá nézve az elveszett.

Ezekre nézve megjegyzem, hogy éppenséggel nem találok nagyképűségnek a könyveknek általa ismertetett felállítását, mert erős meggyőződésem, hogy a rendszert a katalógusban kell feltüntetni és keresztülvinni. Erre kényszerít a helylyel való takarékoság, a könyveknek különböző alakja. Az alak megakadályozza a szakcsoportos felállítást szigorú keresztülvitelét. Igen sok könyv tartalma meg olyan, hogy azt két vagy talán három csoportba is be lehet osztani. Tehát a szakosztályozás következetes végrehajtása nem vihető keresztül.

Ha pedig a kereső nem ismeri a könyv pontos czímét, akkor meg a legsystematicusabb szakosztályozás daczára sem fogja megtalálni. Ennek elégszer lehetünk tanui. Szerző állításának czáfolatára felhozok egy esetet, mely velem történt meg. Egy németországi könyvtárnak, melyben a kötetek száma az ötszáz ezeret meghaladja, osztályozási terve oly részletes, hogy a münchenit is jóval felülmulja. E terv ki is van nyomtatva, s 417 lexicon alakú lapra terjed. E könyvtár alphabeticus katalógusában ily czímű. előttem ismeretlen könyvet találtam: *«Klesch D., Wiederhall und Gegenschall, 1692. 8r.»* Szükségem lévén e munkára, kikértem. De az alphabeticus katalógusba a könyv *új jelzése* még nem volt bevezetve. A tisztviselő kénytelen volt a systematicus katalógushoz fordulni, de a könyv czímére a legszorgosabb kutatás daczára

¹ Lexicon Bibliogr. II. 589.

sem volt képes ráakadni. Természetesen, a fenti cím után azt sem tudja az ember, hogy mely szakban keresse. Azt senki sem fogja abból kiokoskodni, hogy az theologiai mű, még pedig énekekre vonatkozik.

Annak illusztrálására hoztam ezt fel, hogy hibás címen semmiféle szakosztályozás sem segít s ez nem lehet ok arra, hogy a szakcsoportosítás fönt említett osztályát elítélje, s nagyképűségnek tekintse. Sajat elvét idézem: «Minden rendszer jó, mely rend által biztosítja a czélszerű használatot.» (177. l.)

Sokkal inkább mondható nagyképűségnek az, a mit szerző a 89. lapon mond. Pl. tapasztalt könyvtárnokok és elismert bibliografiai tekintélyek mind megegyeznek abban, hogy a könyvtár rendezését a könyveknek általa előadott felállítására szerint kell megkezdeni. S mit tesz szerző? Azt, hogy könyvtár-rendezéseinél az általa is megállapított sorrendet *sohase követte*. Már bocsánatot kérek, ha szerző útmutatást akar adni olyanoknak, a kik a könyvben hű barátot találnak, s vállalkoznak vidéki könyvtárak rendezésére, akkor legyen annyira figyelemmel maga iránt, hogy ily ellenmondásba ne keveredjék. Mert vagy igazuk van a bibliografiai *tekintélyeknek*, hogy a könyvtárrendezést úgy kell megkezdeni, a mint szerző leírta; vagy nincs. Ha van, akkor ne közölje tapasztalatait, s ne ajánlja a rendezés azon módját kartársai figyelmébe, melyet ő követ. Ha pedig nincs igazuk, akkor meg ne hivatkozzék reájuk, mint tekintélyre. Nagyon tanácsos lett volna, ha szerző ismerteti a késmárki lyceum könyvtárának rendezését, mely, mint tudjuk, az ő útbaigazítása szerint s felügyelete alatt történt. Vajjon mennyiben követte a könyvtárban hirdetett elveket. Annál czélszerűbb lett volna ez, mert nem tartotta szükségesnek a függelékben közölt budapesti nagyobb könyvtárak szakosztályozási táblázatába felvenni a m. t. Akadémia könyvtárát is.

A közel husz évi tapasztalatra való önérzetes s bizonyára jogosult hivatkozás után kétségkívül valami új s a könyvtárrendezésre gyümölcsöző ideával lett volna alkalmunk rendszerében megismerkedhetni.

De bezárom ismertetésemet. A mű elolvasása után arra a meggyőződésre jutottam, hogy szerző jóindulattal fogott munkájához, de hosszú tapasztalatait hamarabb bocsátotta a nyilvánosság elé, hogy sem kellett volna. A nem nagy terjedelmű munka fogvatkozásai között még a legkisebbek közé tartoznak azok a nagyhangú körmondatok, a mikkel lépten-nyomon gyönyörködteti szakismeretekre vágyó közönségét. Nehányat nem lesz fölösleges e szép mondásokból ide iktatni: «A nyomda megnyitotta zsilipjeit és a könyvek özöne elárasztotta a világot.» «Mint a vihar, mely sudarokat tör le és gyökerestől szakasztja ki az erős tölgyet, úgy seper el a nyomda sokszorosított terméke ezer éves

szokásokat, előítéleteket, és szülőanya lesz egy új kornak, melynek mi még csak bölcsőjében ringunk, derengését látni véljük, de melynek fényes napjába tekinteni képesek nem vagyunk.» «A hang folyékony, mint a tenger hulláma, elhangozva már a múlté és a lélekben csak emléke marad fenn; ingadozva, bizonytalanságban és gondolatárban elmerülve» . . .

A szakköröknek akart-e imponálni e virágokkal, vagy a laikus olvasóknak? nem tudom, de ha valamikor szükség lenne egy újabb kiadásra, a tudomány és saját tudományos reputációja érdekében jó volna azokat teljesen kihagyni belőle. E kiadásban remélhetőleg egyéb apróbb-nagyobb hibák és botlások is ki lesznek javítva. Cushing *Initials and Pseudonyms* című munkája (70 l.) a maga helyén lesz megemlítve, nem pedig ott, hol a könyv disztízéséről szól, meg az bibliografiai segédmunka, mely a névtelen munkákra vonatkozik, nem pedig a miniatorok initialisaira. Műve akkor majd az újabb irodalommal is ki lesz bővítve, mert hogy fejére olvassam egyikét legklasszikusabb mondásainak (175. l.): «az ember örökké mozgó szelleme a tudományok fejlődését, ez pedig az irodalom roppant terjedelmét vonta maga után.»

Hellebrant Árpád.

Vetus Hymnarium ecclesiasticum Hungariae. Cura et impensis Iosephi Dankó praepositi s. Martini de Posonio. Budapestini, 1893, arte chalcotypa in aedibus Franklinianis descriptum. 8r. XV + 599 l.

Egyike a legérdekesebb, a legbecsesebb irodalomtörténeti vonatkozású s nyomdai kiállítását tekintve is legszebb munkáknak, melyek a közel multban könyvpiaczunkon megjelentek. Egy a külföldön is régen óhajtott, nálunk még régebben és még sajnósbabban nélkülözött publikáció, mely a középkori magyar liturgia színe-javát, az egyházi és népénekeket adja közkézre, mint sok esztendei kutatás, lelkiismeretes gyűjtés, alapos feldolgozás kincses termékét. Mennyi ügyszeretet, lelkesedés, és — tegyük hozzá — fáradás kellett ahhoz, hogy a tudós szerző *ezt* a munkát *így* végezhesse, *ezt* a könyvet *így* megírhatta, azt csak az képes kellően méltányolni, a ki tudja, mily sokat mond szerző azzal, hogy mindent de mindent átnézett, felhasználta, felkeresett, a miről munkája teljessége érdekében — a lehetőség határai között — tudomással birhatott.

Az 55 codex közül, melyekkel forrásaiként beszámol, legtöbbet — 14-et — Pozsonyban talált a káptalan s a szent Ferencz-rendiek könyvtárában. 10—10-et a Magyar nemzeti Múzeumban és Zágrábban, Bécsben 6-ot, Göttweihban 4-et; a többi megozlik